

Hlavní oddíly spisu jednají o moratoriích (str. 1—16), bance cedulové (str. 16—83), burse pařížské (str. 83—102), ústavech úvěrních (str. 102—147) a konečně o státních financích (str. 147—203). Hlavním obsahem svým jsou pochopitelně popisné, a to — jak ani nyní jinak býti nemůže — popisné hledě na obsah pramenů, jež dostaly se autorovi do rukou. Zdá se arci přirozeno, že i tato popisná část bude, zejm. v číslech, potřebovati nového kritického probádání po válce, až bude možno na základě dokladů rozlišiti vždy stav skutečný a stav „zpravodajský.“

Ale autor nepodává pouze historický přehled, nýbrž snaží se řešiti také spadající sem otázky incidentní a pátrá po důvodech, jež vedly ve Francii k zařízení jinému, nežli v Německu (tak na př. při líčení důvodů francouzských pro moratorium a proti pokladně zápůjčkové — str. 11 nn.; o příčinách znehodnocení valuty — str. 64 nn.), a to celkem správně. Jest přirozeno, že hledí — třeba se tomu vyhybal — na thema poněkud se strany (přeceňování záloh cedulové banky, jež přece byly z obou válečných půjček francouzských miliardovými dotacemi zase vyrovnávány), ale to konečně vyskytne se v každé, i vědecké knize, jež má svým obsahem věc příliš aktuální, na níž i sám autor nutně má veliký zájem. To platí i o konečném úsudku pro budoucnost, který může býti správně pronesen teprve srovnáním stavu světového, zejména pak ve státech nejbliže konkurujících.

Velmi četné a pečlivé tabelky dodávají dílu přehlednosti. Knihu jest užitečno čísti.

Drachovský.

### Statistika.

*Engliš, Theorie statistiky spotřebního hospodářství. — Spotřební hospodářství 65ti učitelských rodin na Moravě z roku 1913—14.* Brno 1917, nákladem ústř. spolku jednot učitelských na Moravě, str. 136.

Statistika spotřební byla v Rakousku až do nedávna úplně zanedbávána, podobně jako i úzce s ní související statistika cenová. Teprve v poslední době nastal v obou směrech jakýs obrat — bohudíky ještě před válkou, neboť jinak bychom ohromné změny nastalé válkou nemohli ani dobře srovnati se stavem předválečným. Příklad — jak tomu již u nás bývá — byl dán Německem, kde r. 1907 říšským úřadem práce zpracováno 852 ročních účtů nezámožných rodin. Podobné šetření, ač v jednotlivostech značně zlepšené, podniknuto v letech 1912—1914 i rakouským úřadem pro statistiku práce o 119 vídeňských rodinách dělnických a výsledky uveřejněny r. 1916 ve zvláštní publikaci tohoto úřadu „Die Wirtschaftsrechnungen und Lebensverhältnisse von Wiener Arbeiterfamilien in den Jahren 1912 bis 1914“. Metodu a techniku této statistiky popsál prof. W. Schiff, jenž šetření to řídil, v *Annalen für Sozialpolitik* r. 1913; zvláště cenné zpracování hlavních výsledků důležitých pro theorii národohospodářskou uveřejnil pak nedávno v *Plenerově časopisu* pod názvem „Der Einfluß von Wohlhabenheitsgrad, Einkommenshöhe und Familiengröße auf die Befriedigung der Bedürfnisse, Theorie und statistische Tatsachen“.

Šetření úřadu pro statistiku práce obmézovalo se toliko na Vídeň a nevztahovalo se zatím na jiná města. Jelikož pak i město Praha nechalo projíti tuto příležitost, aniž by o své újmě s pomocí dělnických organizací podniklo podobné šetření, budeme bohužel pro srovnání poměrů našeho dělnictva před válkou, ve válce i po válce postrádati onoho pevného východiska, jaké nám mohlo poskytnouti statistické šetření týkající se ročních účtů dělnických domácností před válkou. Tím spíše musíme býti povděčni, že díky soukromému počínu prof. Engliše z brněnské techniky máme nyní jasný obraz o předválečné spotřebě, ne sice dělnictva, avšak aspoň jiné důležité sociální skupiny, totiž učitelstva. Jak sděluje Dr. Engliš v knize nahoře zmíněné, když byl napřed zevrubně pojednal o methodických základech podobných statistik, započalo šetření výzvou otisknutou ve „Věstníku“ Ústředního spolku Jednot učitelských na Moravě, kteří z učitelů by byli ochotni po celý rok vésti přesné záznamy o svých příjmech a vydáních jakož i konsumovaných kvantech. Na tuto výzvu přihlásilo se 99 rodin učitelských a 47 učitelů a učitelek svobodných. Po celý rok vedlo knížky a vyhovělo všem ostatním požadavkům 65 učitelských rodin a 29 učitelů nebo učitelek svobodných. Spotřební hospodářství učitelů svobodných bylo však vzhledem k odlišné jeho povaze vyhrazeno zpracování pozdějšímu, takže předmětem zpracování zůstalo konečně spotřební hospodářství 65 učitelských rodin s 296 hlavami v roce 1913—14. Že zvolil Dr. Engliš ku zpracování právě učitelské rodiny, mělo, jak vykládá v předmluvě, důvod praktický. Bylo nutno provést šetření se skromnými prostředky, a to bylo nejspíše možno u učitelů, kteří při své inteligenci mohli i bez kontroly provést zápisy správně a na něž bylo proto možno přenést i kus účetní práce. To stalo se vskutku ve značné míře tím, že učitelům samotným svěřen úkol, poříditi ze všech knížek pro každou rodinu jednotný přehled, jenž mohl pak být jediným podkladem dalšího zpracování. Práci tu provedla většina učitelů, jen 23 knížek bylo nutno přece zpracovati ústředně. I jinak nezklamal se Dr. Engliš ve svém očekávání a podařilo se mu o hospodaření pozorovaných 65ti učitelských rodin za jeden celý rok sebrati materiál velmi úplný, který pak zpracován velmi důkladně ve všech směrech. Tak srovnána spotřeba s důchodem a vypočten schodek i přebytek, zjištěno, kolik z celkových výdajů připadá na jednotlivá spotřební odvětví, u potravin, poživatin a nápojů zjištěna též spotřebovaná kvanta v celku a na jednu hlavu, u potravin vypočten dále dokonce i vyživný obsah jejich, kolik činí na jednu hlavu průměrná roční potřeba bílkovin, tuků, uhlohydrátů, jak velká je kalorická hodnota živin, zjištěny dále průměrné nákupní ceny nejdůležitějších potravin a nápojů a aby i co do formy konsumu byl zjednáán obraz, vyžádán za jeden týden v červenci 1914 ode všech pozorovaných rodin přesný jídelní lístek, mimo to zjištěny i bytové poměry. Dodáme-li ještě, že data ta neuveřejněna jen v prostém úhrnu, nýbrž kombinována nejrůznějším způsobem, při čemž rozděleny rodiny zvláště *a)* dle počtu hlav, *b)* podle výše důchodu, *c)* podle velikostí obcí, je bohatost materiálu zřejmě patrná. Ano řekl bych skoro, že ve své snaze využitkovati materiál ve všech směrech jde

auktor — na úkor přehlednosti a poutavosti — někdy až příliš daleko a že by snad někde méně znamenalo lépe. Tak na př. zjišťuje Dr. Engliš netoliko rozdíly nákupních cen v obcích různé velikosti (z čehož soudí na různé drahotní poměry v obcích různé velikosti), nýbrž vypočítává i rozdíly nákupních cen u rodin s různým počtem hlav (z čehož chce dedukovati, zda rodiny četnější nejsou nuceny kupovati potraviny lacinější t. j. kvalitně horší; ale ve skutečnosti mohou přece rodiny o větším počtu hlav mít větší důchod, žít v obcích větších a dražších atd., takže od srovnání oncho nelze mnoho čekat) a vyšetřuje dokonce otázku: Známe-li kupní cenu celého konsumu u jedné hlavy rodin s dvěma hlavami, co by stál tentýž konsum při cenách, jež platily rodiny s více hlavami? Zde jde Engliš, jak se mi zdá, ve své snaze materiálu všestranně využítkovat poněkud daleko. Podobně je otázka, bylo-li nutno při všech bodech, o něž šlo, předvésti všechny kombinace, zmíněné nahoře ad a) — c). V mnohých případech se totiž účinky momentů nahoře uvedených, zvláště výše důchodu a velikosti rodiny, navzájem z největší části ruší, takže nám kombinace ty někdy neposkytují nových poznatků, stačilo tu snad toliko na to poukázat. Na druhé straně by se bylo snad přece zase doporučovalo, vedle počtu hlav rodin pozorovaných zjistiti též počet „normálních jednotek“ a na ně hlavní data zjištěná pak převést. Tato metoda, již zavedl již Engel, má příčinu svou v tom, že děti nelze co do konsumu klásti na rovno dospělým; děti nepočítají se tedy za celou jednotku normální, nýbrž jen určitý zlomek její, zpravidla tím menší, čím mladší jsou. Prof. Engliš — na rozdíl od šetření německého i vídeňského — úmyslně upustil od toho, převést počet hlav na počet „normálních jednotek“, ježto každý klíč pro převádění to — získaný jinak než pokusmo — zdá se mu čirou libovůlí. To nelze popřít, nicméně přece metoda ta — i sebe libovольnější — je spůsobila, poskytnouti nám mnohá velmi cenná poznání, jak vidíme na př. ze zpracování Schiffova. Nahoře bylo na př. poukázáno k tomu, že když rodiny rozdělíme dle výše důchodu, ruší okolnost ta, že rodiny s vyšším důchodem mají z pravidla též více členů rodinných (učitelé starší), a naopak je tomu zase, když rozdělíme rodiny dle počtu hlav. Když však rozdělíme rodiny podle toho, jak velký důchod připadá na „normální nebo konsumní jednotku“, tu přihlíží se současně k oběma těmto momentům a vliv lepších nebo horších poměrů hmotných na úkoj potřeb zjeví se nám tu čistě. Ale arcí to vše jsou otázky různých subjektivních náhledů nebo, jak praví Dr. Engliš, vkusu, a nemá těmito poznámkami nikterak býti umenšována velká záslužnost Englišovy práce, jejíž cena vystoupne ještě více, až provede bohda podobné šetření o poměrech učitelských ve válce nebo po válce.

*Mdh.*

*Kubec, Úvod do zemědělské statistiky. Český Čtenář, roč. IX., sv. 6.—8., str. 240.*

Po stručném úvodě o pojmu a úkolu statistiky vůbec a zemědělské statistiky zvlášť podává Dr. Kubec v dalších kapitolách (Lidé, — Půda, — Výroba, — Spotřeba a obchod zemědělskými produkty, — Zemědělský prů-

mysl. — Lesnictví. — Lovectví a rybářství. — Zemědělská družstva. — Pojišťování v zemědělství) nejdůležitější data ze statistiky zemědělské, jednak světové a rakouské, jednak zvláště království Českého resp. zemí koruny české. V některých kapitolách činí to velmi zevrubně, takže nakupeno v nich až příliš mnoho ciferního materiálu (na př. zvláště ve statistice osevu a sklizně), jiné části odbyty poněkud macešsky (na př. zvláště úvěrnictví a družstevnictví). Celkem však podává auctor až do války přehled dosti úplný, takže knížka Kubcova může býti těm, kdož chtějí zjednati si přehledný obraz o poměrech těch, vhodnou pomůckou. Arci v jednotlivostech bych měl leckteré námitky. Velmi dobré sestavení všech důležitějších dat statistických v království Českém, v úhrnech také o zemích koruny české a Předlitavsku vůbec, sahající skoro až k době válečné, poskytuje též Statistická příručka království Českého (I. vyd. 1909, II. vyd. 1913), sestavená Zemskou statistickou kanceláří král. Českého, v níž také interesent o agrární statistiku může najíti potřebná data ; ku podivu ji však Dr. Kubec v literatuře a pramenech neuvádí. Byla-li vedle ní potřeba takové knížky, jako je Kubcova, mohla být odůvodněna hlavně tím, že v takovéto samostatné knize mohl auctor osvětliti podrobně způsob jednotlivých statistických zjištění a kriticky zhodnotiti jich výsledky. V tom směru však výklady Kubcovy nepostačují. Tak na př. na str. 150 mluví Dr. Kubec o nutnosti reformy zastaralé statistiky cenové, k níž prvním krokem bylo prý r. 1912 vydávání „Warenpreisberichte“. Ale jak se statistika cenová do té doby dělala a v čem vlastně reforma záležela, se nedočteme. Na jiném místě (str. 46) mluví Dr. Kubec o statistice knihovních dluhů a správně poukazuje k mnohým nedostatkům její. Avšak mohlo tu ještě lépe vyniknouti, že statistika *stavu* dluhů nemá skoro žádné ceny, za to však statistika *každoročních změn* ve stavu břemen poskytuje cenné poznatky ; tuto statistiku však Dr. Kubec nepodává. Pokud se týče dosavadních statistik držby pozemkové, byla by také větší kritičnost na místě ; že dokazují pozvolné tříštění se pozemkového majetku v Čechách, není tak jisto. Také výklady o statistice mezinárodního obchodu jsou příliš kusé a nedostačují. Ostatně bylo by zde i jinde bývalo na místě, poukázati na prameny, z nichž by interessent mohl čerpati podrobnější data, a to tím spíše, ježto čísla v knize podaná také brzo zastarají. Že všechny části nejsou souměrně vypracovány, bylo již řečeno. Také po stránce ciferní (na př. data o sklizni cukrovky v letech 1876—1880, 1881—1885, 1886—1890 na str. 120 nemohou býti správná, při počtu koní r. 1910 na str. 136 je tisková chyba) i po stránce jazykové nebyla by ještě jedna revise bývala na škodu.

*Mdh.*

*Statistická zpráva král. hlav. města Prahy a spojených obcí za rok 1912 (Praha 1915, str. 768) a za rok 1913 (Praha 1916, str. 846).*

Obě tyto ročenky znamenají pokrok především tím, že statistická data, která se obmezovala dosud na obec Pražskou a pět obcí předměstských za účely statistickými s ní spojených, rozšířena nyní alespoň při některých látkách, na veškerý ostatní obce budoucí Velké Prahy ; v této snaze doceliti

statistický obraz Velké Prahy dalšími rysy má býti, jak se praví v předmluvě, v příštích letech pokračováno. Pokrok jeví se i v tom, že obsah Statistických zpráv obohacen o některé nové oddíly („Obecní jmění a příjmové i výdajové hospodářství obcí Velké Prahy“, „Orgánové místní samosprávy“, „Periodický tisk v Praze“, „Dělnické stávky a výluky“, „Výrobní a hospodářská společenstva“, „Uprázdňené byty v obcích Velké Prahy“, „Zásobování Prahy vodou“, „Lidové přednášky českých a německých vysokých škol pražských“), jiné oddíly zase byly přepracovány (tak oddíl „Měna živností“, též některé partie osvětové statistiky). Také zrevidovány nápisy tabulek a provedeny některé systematické změny v rozvrhu a utřídění látky.

Avšak změny ty dle mého názoru ještě nestačí, nýbrž byla by záhodna důkladná revize a nová redakce celého materiálu. Statistická zpráva čítá již 846 stran, to je objem, jenž stěžuje přehlednost a odstrašuje toho, kdo hledá něco v takové příručce. Nemá tím být snad nic vytýkáno snaze nahore vyličené, přibíratí do Statistických zpráv nové partie a rozšíření obsah jejich též na další obce předměstské, naopak mám za to, že obsah Statistických Zpráv měl by být ještě rozšířen o jiné oddíly dosud nezastoupené (tak na př. bylo by záhodno uveřejňovati též data o konsumu plynu a elektřiny, statistika městských elektrických drah měla by ještě býti doplněna daty o investovaném kapitálu, o provozovací délce a o počtu vykonaných vlakových kilometrech, velmi cennou byla by periodická statistika daně důchodové neboli t. zv. osobní daně z příjmů dle počtu censitů v jednotlivých stupnicích důchodových a dle pramenů důchodů a pod.). Přes to vše bylo by možno dosíci podstatného zmenšení rozsahu Statistických Zpráv.

Především tím, že by všechna data vykazovaná ve Zprávách též dle měsíců (r. 1913 tab. 42, 46, 53, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 158, 162, 172, 173, 206, 231—237, 354 d)—f) a j.) odpadla a byla přikázána do *zvláštních měsíčních zpráv*, jejichž vydávání — podle vzoru Budapeště nebo Vídně — lze také městu Praze, vedle jejich týdenních Zpráv, co nejvíce doporučiti. Uvedu zde příklad. Již v r. 1906 v VI. roč. tohoto časopisu poukázal jsem k tomu, že by městská statistická kancelář měla uveřejňovat též výkazy o počtu a stavu nepronajatých bytů a jiných místností činžovních. Arci mají-li výkazy ty míti význam jim příslušející, že musí býti ovšem uveřejňovány v čas, po případě, že by aspoň v novinách mohly býti sděleny hlavní výsledky opatřené slovním provodem a srovnáním s lety jinými. Jak z výpočtu nových oddílů nahore uvedeného vysvítá, byl konečně ve statistickou ročenku za r. 1913 výkaz o uprázdňených bytech pojat. Ale ježto tato statistická ročenka vyšla teprve r. 1916, tato informace o stavu bytů přišla arci příliš pozdě a minula se svým účelem. Tomu by bylo arci jinak, kdyby výkaz obdobný (doplněný výpočty o tom, kolik % bytů jednotlivých velikostních kategorií je uprázdňeno, i daty z dřívějších let) byl uveřejňován periodicky (čtvrtletně) co nejdříve. A podobně platí i o celé řadě jiných dat, že včasné, periodické uveřejňování jich bylo by pro veřejnou správu a pro veřejnost vůbec velmi cenným,

(tak statistika dovozu dobytka a trhů, dovoz a vývoz jiného zboží, statistika cen, spotřeba plynu, elektriny, vody, doprava po elektrických drahách, cizinecký ruch, měna živností, sprostředkování práce a bytů, stavby a přestavby, vklady v bankách a jiných peněžních ústavech, výsledky odučtovacího sdružení atd.). Zároveň by těmito měsíčními zprávami bylo značně odlehčeno Statistickým zprávám ročním. Za druhé mohl by rozsah Statistických Zpráv být značně zmenšen hlavně tím, že by *mnohé tabulky*, jež přinášejí přílišné podrobnosti, *byly značně zkráceny*, po případě i vynechány. Tak ze Statistické zprávy za r. 1913 zvláště: tab. 27: „Zevrubný přehled staveb domů a částí jimi nabytých“ (stačily by součty pro jednotlivé části města), 35 „lidnatost a zalidněnost“ (čísla za r. 1900 a 1910 se opakuji, za r. 1913, ježto vypočtena, nemají velké ceny), 50, 51, 52, 53, 54 (data o úmrtnosti dala by se hodně zkrátit), 82, 83 „Úřední tituly“ (nepatří vůbec do statistické knížky), 84, 94 „Postup a služební požitky“, 95—109 „Personál obecní správy podle přidělení“ (zvlášť zbytečně obsírné), 116—119 „Příjmy a výdaje obecní“ (výdaje a příjmy obce Pražské mohly by býti převedeny na společné schema s předměstími), 131, 132. „Výrobní a hospodářská společenstva“ (jednotlivá společenstva jsou docela různorodá, součty tudíž nemají ceny), 202—3 „Účty pokladniční společenstev živnostenských“, 204 „Výkaz jmění společenstev živnostenských“, 205 „Fondy a nadace při společenstvech živnostenských“, 207, 208, 211, 212, „Případy nemocí a úmrtí dle jednotlivých nemocenských pokladen“, 209, 213 „Závěrky účetní a výkazy jmění nemocenských pokladen“ (příliš obsírné), 395, 396 „Předpisy státních daní a přírůžek“ (příliš obsírné).

Za třetí konečně — last not least — dalo by se mnoho místa (jistě až polovice objemu) získati též *úsporným uspořádáním tabulek* a tisku; v té příčině je místem namnoze vskutku až *hříšným způsobem* plýtváno a dalo by se peněz takto ušetřených s prospěchem použití i bez zatížení dosavadního rozpočtu na vydávání navrhovaných měsíčních zpráv neb jiným *způsobem* (rozmnožení sil).

Tím vším nejsou ještě má desideria na statistiku obce pražské vyčerpána. Považujíc za záhodno, aby — vedle Statistických zpráv ročních, vedle dosavadních Týdenních zpráv i navrhovaných měsíčních zpráv — statistická kancelář města Prahy čas od času jednotlivé důležité materie (ze statistiky populační, zdravotní, spotřební, důchodové, bytové), zpracovala zevrubně ve zvláštních sešitech. Vždyť dosud naše vědomosti o těchto věcech tak blízkých jsou hodně kusé, jak se to ukázalo právě ve válce. Arciže může být namítnuto, že vše to, co zde požadováno, předpokládá, aby statistická kancelář města Prahy byla vybavena dostatečnými prostředky hmotnými i silami pracovními. Ale o to právě jde. Statistika města Prahy mívala dříve velmi dobré jméno, později arci byla zatlačena hodně do pozadí. Doufejme, že s novým úsilím reformním i zde nastane náprava a obec pražská dá i statistice, co její jest, aby mohla zase zaujmouti místo příslušející jí na základě velikosti i významu našeho hlavního města!

*M. d. h.*

*Stěhování obyvatelstva království Českého dle dat o rodišti a pobytu jeho ze dne 31./12. 1910 a saisonní vystěhovalectví z obcí království Českého dle šetření z r. 1913.* (Zprávy Zemského statistického úřadu král. Českého, svazek XXIV., sešit 1., stran 112 textu, 56 tabulek, 4 kartogramy).

*První polovina* uvedeného sešitu obsahuje podrobná data o rodišti a pobytu obyvatelstva království Českého v době sčítání z 31./12. 1910 ve vzájemné jich kombinaci, podobně jako před desíti lety byla obdobná data ze sčítání z r. 1900 uveřejněna v sešitě 1. svazku VII. Zpráv Zemské statistické kanceláře. Stalo se tak proto, aby příslušný materiál, jehož ústřední statistická komise nepublikuje v celé jeho úplnosti, stal se všeobecně přístupným jak pro účely správní, tak i pro vědecké. V publikaci uvedené nastala oproti r. 1900 odchylka jen potud, že dle usnesení Zemské statistické komise z 5. června 1912 data o rodišti oněch osob, které se v Čechách narodily, ale v době sčítání byly přítomny v jiných zemích na říšské radě zastoupených, nebyla shrnuta pouze pro celé tyto země jako předešle, nýbrž pokud se týče Moravy, Slezska, Dolních a Horních Rakous, kombinována též s okresy pobytu.

Také textové zpracování z pera tajemníka Zemské statistické kanceláře Dr. Auerhana přidržuje se celkem podobného postupu jako zpracování pro r. 1900, rozšiřuje však okruh pozorování dle možnosti i daty jinými metodami získanými. *Nejdříve rozděljuje tedy Dr. Auerhan království České za účelem snažšího přehledu jevů stěhovacích zase podobně, jak se stalo v sešitě VII. 1, v 9 velkých skupin* okresů, jež hospodářsky i teritoriálně spolu souvisí, (I. Praha a okolí, II. Hnědouhelná pánev severočeská, III. Ostatní průmyslové okresy severozápadní, IV. Zemědělské okresy sev. záp., V. Průmyslové okresy sev.-vých., VI. Zemědělské okr. sev.-vých., VII. Průmyslové okresy záp., VIII. Okresy jihozáp., IX. Zemědělské okresy jihových.); změna provedena jen potud, že uvnitř skupin I., IV., VIII. a IX. utvořil aspoň pro některé kapitoly dva resp. tři podřadné oddíly. Dr. Hecke ve svém referátě o publikaci této ve Statistische Monatschrift (seš. I.—III. z r. 1917) uvažuje o tom, zda toto rozdělení, jež nedbá jazykových hranic, je odůvodněno nebo ne, a dospívá k odpovědi kladné. Vskutku lze voliti jen mezi seskupením teritoriálním nebo seskupením národnostním (skupiny okresů s určitým procentem osob té i oně obcovací řeči), neboť najíti skupiny, které vyhovují oběma požadavkům t. j. jsou národnostně jednoduší i souvislé, při prostoupení obou národností nelze. Jestliže však volba zbývá mezi těmito dvěma možnostmi, pak je jasno, že právě při stopování jevů stěhovacích musel být rozhodným především moment teritoriální. *V dalších kapitolách* sleduje pak Dr. Auerhan u jednotlivých skupin nahoře uvedených především proudy stěhovací mezi jednotlivými těmito skupinami navzájem uvnitř země (*stěhování vnitřní*), pak výměnu obyvatelstva s ostatními zeměmi na říšské radě zastoupenými (pro niž volí dle vzoru amerického správnější označení „*stěhování mezi-zemské*“) a konečně výměnu obyvatelstva Čech s cizinou (*stěhování zahraniční*). Vedlo by příliš daleko, podati zde výtah zajímavého obsahu, jen na

nové a zajímavé vývody, týkající se stěhování zahraničního, chci tu pokázat. Pokud se totiž bilance tohoto zahraničního stěhování týče, výsledky sčítání lidu podávají nám toliko data o jedné složce této výměny t. j. o počtu cizozemců, kteří v době sčítání dleli v Čechách, neboli o přistěhovalcích z ciziny do Čech, nikoli však o druhé složce t. j. o vystěhovalcích z Čech do ciziny. Aby obraz stěhovacích proudů v tom směru byl doplněn, obrátila se zemská statistická kancelář přímo na statistické úřady některých pro vystěhovalce nejdůležitějších států o sdělení počtu osob v Čechách zrozených a 31./12. 1910 v oněch státech přítomných. Na základě dotazů těch zjistila kancelář přibližně, že v cizině žilo r. 1910 při nejmenším 454.837 až 519.837 osob narozených v Čechách. Protože pak toho roku žily v Čechách pouze 71.602 osoby narozené v cizině, ztratily Čechy výměnou obyvatelstva s cizinou asi 383.235 až 448.235 osob čili 5·2—6·0% veškerého rodného svého obyvatelstva. Připočteme-li ztrátu, kterou Čechy utrpěly stěhováním do Dol. Rakous a ostatních zemí Předlitavska, činí celková ztráta Čech stěhováním dle výsledků sčítání r. 1910 a dle odhadů úhrnem 728.502 až 793.502 osoby čili 9·8 až 10·6% veškerého rodného obyvatelstva. V *poslední kapitole IV. „Přibližná data o stěhování obyvatelstva Čech v desetiletí 1901—1910 a srovnání s desetiletím minulým“* vypočítává Dr. Auerhan pro desetiletí 1901—1910 přibližnou sílu stěhování z jednotlivých skupin okresů, mezi sebou navzájem, do ostatních zemí předlitavských i do ciziny na základě t. zv. metody diferenční. Metody té použil poprvé Meinzingen při analytickém rozboru dat ze sčítání z r. 1900; záleží v tom, že srovnávají se tu počet osob v jednom místě nebo kraji A zrozených a v jiném místě nebo kraji B přítomných neboli osob z A do B vystěhovalých ve dvou po sobě jdoucích sčítáních a vypočítá rozdíl (difference). Jestliže rozdíl ten je kladný, je to důkazem, že v letech mezi oběma sčítáními vystěhoval se další počet osob z místa A do B, a naopak. Arci se při tomto usuzování zapomíná na jedno, že totiž počet osob zrozených v A a přítomných v B mění se od jednoho sčítání ke druhému také z toho důvodu, že z osob vystěhovalých z A do B v době mezi oběma sčítáními jistý počet zemře. Proto zpravidla v oblasti přistěhovalcké (jako je na př. Vídeň oproti Čechám) rozdíl (difference) mezi počtem přistěhovalců ve dvou sčítáních po sobě jdoucích bývá daleko menší než odpovídá počtu osob, které se v tomto mezidobí dále sem přistěhovaly. V tom ohledu byly tedy vývody Meinzingenovy — podobně i při sčítání z r. 1910 vývody Heckovy — nesprávné. Při rozboru dat týkajících se království Českého ve svrchu zmíněném sešitě VII. 1 Zpráv snažil jsem se této chyby uvarovati se tím, že jsem přihlížel i ku pravděpodobné úmrtnosti osob vystěhovalých, a tím jsem onu metodu diferenční doplnil. Podobně činí nyní i Dr. Auerhan. Jde tu o dosti značné rozdíly. Tak na př. i v referátě nahoře uvedeném Dr. Hecke uvádí počet osob, které Čechy vyslaly v letech 1901—1910 do Vídně, 20.420 lidmi. Ale dopouští se tu dvojí chyby: Především nepřihlíží k tomu, že za toto desetiletí byl obvod Vídně značně rozšířen připojením XXI. okr. Floridsdorf (proto Dr. Auerhan správněji pozoruje Vídeň i Dolní Rakousy dohromady) a tudíž i z tohoto důvodu se onen počet zvětšil. Na druhé

straně nepřihlíží však zase k úmrtnosti osob z Čech do Vídně vystěhovaných, kterou lze pro léta 1900—1910 odhadovat na 20.000—40.000 osob. Podobně je Dr. Hecke na omylu, myslí-li, že z ostatních zemí předlitavských se aspoň o 8.259 lidí více přistěhovalo do Čech než z Čech do nich vystěhovalo. Naopak počítáme-li správně, jak naznačeno, docházíme k výsledku, že z Čech se do těchto zemí v uvedených letech v y stěhovalo asi o 9.000—14.000 lidí více. Je ku podivu, že se Dr. Hecke ve svém zmíněném referátě o této důležité methodické změně vůbec nezmínil. A přece vývody, které Dr. Auerhan činí na základě takto rektifikované metody diferenční o pohybech stěhovacích v letech 1901—1910, jsou neobyčejně zajímavé a důležité. Bohužel nemohu jich zde reprodukovat, ježto by zaujaly mnoho místa, i poukazují toliko na ně interessenty.

*Druhá polovina* naší publikace přináší výsledky zvláštního šetření, které k podnětu „Jihočeského Sboru Národohospodářského“ a dle usnesení Zemského výboru, podnikla Zemská statistická kancelář *o saisonním vystěhovalectví z Čech ke dni 29. května 1913*. Dotazníky, které rozeslány prostřednictvím okresních výborů všem obcím, týkaly se jednak osob, které byly v uvedený den vzdáleny ze svého pravidelného bydliště za výdělkem, jednak osob, které sice onoho dne byly přítomny ve svém bydlišti odcházejí však jinam na práci později. *Dělníci prvního druhu* jsou z největší části *saisonními vystěhovalci* v pravém slova smyslu, totiž takovými, při nichž saisonní vystěhování souvisí přímo s hlavním jich životním povoláním, jež samo většinou má ráz práce saisonní. Napočteno jich celkem 56.698 (z toho 10.594 žen); z nich, jak v textu uvedeno, lze za „sais. vystěhovalce v pravém slova smyslu“ považovati 90% t. j. asi 50.000 osob. Co do zaměstnání nejvíce je stavebníků (zedníků, tesařů, nádenníků na stavbách), jichž napočteno 33.138; ostatní zaměstnání vykazují již daleko menší počet, tak saisonní zaměstnanci lázeňští a saisonní služebnictvo vůbec 4.576 osob, dělnictvo cihlářské 3.123, dělnictvo při práci polní a lesní 3.251, dělníci při stavbě silnic a drah 2.824, dělníci při regulaci řek a při melioracích 1739 atd. Naproti tomu *osoby vzdálené z domova v finou dobu* odcházejí obyčejně *jen na kratší čas*, hlavně na různé práce polní a do cukrovarů; zisk jejich z těchto prací má spíše povahu výdělku vedlejšího. Napočteno jich celkem 61.275 resp. odečteme-li osoby, které byly na dvou nebo více pracích, 60.871. Mezi nimi mají převahu dělníci při česání chmele (41.657), na druhém místě stojí dělníci v cukrovarech v počtu 8.329 osob, na třetím dělníci na žních (6.551), pak následuje dělnictvo zaměstnané př. senosečí a při podzimních pracích řepních, dělnictvo při různých pracích a dělnictvo při pracích zemědělských kromě prací dříve jmenovaných. Co do podrobností (hlavně odkud a kam toto stěhování jde), poukazují zase na zdařilé textové zpracování, jež započal psát zase Dr. Auerhan, a v němž pokračoval, když Dr. Auerhan povolán ke službě vojenské, asistent Zemské statist. kanceláře p. JUC. Frant. Bibl. *Mdh.*

*Statistika některých druhů obecních podniků v království Českém za léta 1910 a 1911.* Zprávy Zemského statistického úřadu království Českého. Sv.

XXI., seš. 2. Text napsal Dr. *Vilibald Mildschuk*. Vydáno r. 1916. Stran textových 59, tabelárních 83. Cena 4 K.

Tato publikace Zemského statistického úřadu přináší *poprvé* podrobnou statistiku o nejdůležitějších druzích podniků českých obcí, totiž o *plynárnách, elektrárnách, vodárnách, tržnicích, jatkách, lázních a pouličních drahách* za léta 1910 a 1911. Dostává se tak veřejnosti nový příspěvek k poznání hospodářství českých obcí. Jsouť obecní podniky důležitým článkem v obecním hospodářství, tvoříce pro obce namnoze pramen značných příjmů, a se vzrůstajícím svým významem pro dokonalé ukojení moderních potřeb obecního obrázení k sobě vždy větší a větší pozornost nejen obecní finanční politiky, nýbrž i celé širší veřejnosti. S tím souvisí důležitost a potřeba statistického vyšetření obecních podniků jak po stránce technické, tak po stránce hospodářské,

Shora již bylo uvedeno, kterých podniků obecních týká se přítomná statistika. Nejsou to všechny možné podniky obecní, ale zajisté nejdůležitější. Ale ani jmenované druhy podniků nejsou postiženy všechny, ježto značný počet obcí německých odepřel vyplnění dotazníků nikoli snad ze strachu před veřejností (jak se jinak často stává z obav před zvýšením daní nebo před prozrazením politiky cenové), nýbrž z pohnutek čistě národně politických (známý to bojkot Zemské statistické kanceláře německými obcemi). Třebas ovšem tato okolnost jest politování hodna proto, že není možno provéstí srovnání o obecním podnikání obcí českých a německých, přece podařilo se pisateli textuelní části *Dr. Vilibaldu Mildschukovi* podati výstižný a ucelený obraz o stavu aspoň českých obecních podniků v Čechách, o způsobu jich vedení, o hospodářských zásadách rozhodujících při jich správě a o jich hospodářských výsledcích. Bez rozvláčných výkladů seznamuje nás v úvodní části s významem obecních podniků vůbec a s důležitostí statistického jich vyšetření, s obtížemi takové statistiky a se způsobem, jakým přítomná statistika byla provedena. Z následujících na to statí každá je věnována jednomu druhu z podniků shora jmenovaných. Dovídáme se tu o počtu příslušných podniků, o době jich zřízení, o rozsahu jich, o důležitých datech výrobních, po př. spotřebních a o finančních výsledcích jich. Zvláště v posledním směru jsou tu vhodně pozorovány náklady běžné a zařizovací, ceny a zajímavě osvětlena také rentabilita a prosperita jednotlivých podniků.

Zjistiti rentabilitu a prosperitu obecních podniků, jmenovitě k účelům srovnávacím, není právě snadné, uvážíme-li zvláště rozmanitost forem účetnictví při správě obecních podniků užívaných (kamerální, kupecké) a nestejnost cenové politiky různých obcí. Jest nespornou zásluhou *Mildschukovou*, že se to právě při statistice podniků českých obcí podařilo, neboť při obecních podnicích v jiných zemích korunních rentabilita podobným způsobem nebyla zjištěna a jest proto na místě, na tuto okolnost zde podrobněji poukázati. Bylo totiž nutno zjišťovací formuláře vydané konferencí pro zemskou statistiku, z níž vyšel podnět ke statistickému zjišťování obecních podniků v našich zemích, přiměřeně upravit, a to tak, aby mohl býti — byť i ne zcela přesně — zjištěn nejen účetnický, nýbrž i *obchodní* výsledek,

jenž by pak mohl býti srovnán se základním kapitálem a tak vyšetřena výnosnost podniku. Základní myšlenkou tu je, že *proti těžebním příjmům postaveny čisté režijní (provozovací) výdaje*, takže již předem byly *odděleny vůbec výdaje zařizovací*. Ke zmíněným režijním výdajům však *nepočítány výdaje na zúrokování a umořování dluhů*, neboť kdyby výdaje na zúročení a úmor dluhů byly odečteny od zisku, bylo by zřejmě nepřipustno, porovnávat zbývající zisk opět s celým kapitálem, jenž byl přece častěji opatřen výpůjčkami. Naproti tomu měly býti do režijních výdajů *pojaty odpisy*, ale vzhledem k tomu, že právě ve příčině odpisů (zvláště co do výše jich) platí mezi jednotlivými obcemi nejružnější zásady, byly v otázce stanovení obchodního výsledku ponechány stranou. Třebaže z té příčiny objeví se výsledek v jednotlivých případech v příznivějším světle, přece není tím zmařena, cenná možnost srovnávat podniky různých obcí mezi sebou — byť ne přesně, tedy přece poměrně dobře — právě po té nejzajímavější stránce, totiž ve příčině rentability a prosperity podniků.

Z řady podrobností vyjímáme aspoň toto: Příjmy převyšovaly výdaje (bez vydání na zúrokování dluhů) v průměru let 1910 a 1911 u pozorovaných 21 plynáren o 1,617.132 K, u 41 elektráren o 3,559.535 K, u 229 vodáren o 1,157.481 K, u 87 jatek o 308.784 K, u 6 tržnic o 73.824, u 5 elektrických drah o 2,604.651 K. Vložený kapitál zúročil se v průměru obou let u plynáren 10 procenty, u elektráren 11·5%, u vodáren 2·67%, u jatek 3·4%, u tržnic 1·9%, u elektrických drah 8%. Naproti tomu u lázní neuhradily běžné příjmy ani běžných výdajů (schodek činil 48.123 K). Dle toho lze v celku (nikoli ovšem o všech jednotlivých podnicích!) a s tou výhradou, že se nepřihlíží k odpisům, říci, že v průměru uvedených dvou let z plynáren, elektráren a elektrických drah plynuly obecním financím příslušných měst značné přebytky, kdežto vodárny, jatky a tržnice zúročily se podprůměrně, na lázně pak musily obce dokonce dopláceti. Ovšem ke správnému posouzení finančních výsledků jest nezbytno znáti také, jak bylo výsledků těch docíleno, na př. při podnicích vykazujících přebytek nutno uvážiti, zda bylo přebytků těch docíleno snad jen přílišným zdražením výrobků na úkor spotřebitelů nebo snížením výrobních nákladů a pod. Zvláště v tomto směru doporučujeme interessovanému čtenáři, aby se zablouhal v přehledné, stručné a při tom jasné vývody *Mildschuhovy*.

*Dr. Jos. Mraz.*